

Дата: 03.03.2023

Урок № 31

Група 12

Тема: Форсована індустріалізація. Згортання непу. Голодомор. Перехід до планової економіки

Хід уроку

Нова економічна політика (неп) — економічна політика більшовиків в Україні в 1921—1928 рр., що змінила політику «воєнного комунізму» та базувалася на впровадженні елементів ринкової економіки

Дата впровадження: березень 1921 р. — рішення X з'їзду РКП(б) про перехід до непу

Причини

- Глибока економічна криза як наслідок громадянської війни та політики «воєнного комунізму».
- Політична криза (масовий опір політиці більшовиків — селянські повстання, страйки робітників, виступи в армії та на флоті).
- Початок реалізації плану ГОЕЛРО (Державна комісія з електрифікації Росії), який передбачав будівництво електростанцій та заводів в Україні (реалізація цього плану вимагала надмірної витрати матеріальних ресурсів).
- Політична та економічна ізоляція більшовиків на міжнародній арені.
- Намагання утримати владу в будь-який спосіб

Особливості впровадження непу в Україні

- Неп в Україні був запроваджений пізніше, ніж у Росії (у 1922 р.).
- Висока ставка продподатку.
- Застосування репресивних заходів під час вилучення продподатку.
- Уведення непу в умовах голоду 1921—1923 рр., що відсунуло нормалізацію становища в сільській місцевості на рік-півтора.
- Широка підтримка українським населенням заходів непу

Відбудова промисловості та сільського господарства	
Сільське господарство	<ul style="list-style-type: none">• Затвердження резолюції «Про заміну розкладки натуральним податком», згідно з якою передбачалося скасування продрозкладки і введення продподатку. (Мета продподатку — стимулювати сільськогосподарське виробництво; на відміну від продрозкладки, де встановлювалися тверді норми здачі продовольства і реквізувалися всі надлишки, продподаток встановлювався у вигляді відсоткового відрахування від виробленої продукції, продподаток був значно менший за продрозкладку — 20 %, у той час як продрозкладка була фактично в середньому вдвічі більшою.)• Дозвіл на оренду землі на використання найманої праці.• Розвиток різних форм кооперації
Промисловість	<ul style="list-style-type: none">• Продаж у приватну власність дрібних та частини середніх підприємств.• Дозвіл на оренду та використання найманої праці.• Об'єднання великих підприємств у трести та переведення їх на госпрозрахунок.• Скасування загальної трудової повинності.• Перехід від зрівняльної до відрядної заробітної плати.• Дозвіл на створення концесій

Початок індустріалізації народного господарства

Грудень 1925 р. — проголошення XIV з'їздом ВКП(б) курсу на індустріалізацію країни

Індустріалізація — комплекс заходів із прискореного розвитку промисловості, вжитих ВКП(б) у період другої половини 1920-х до кінця 1930-х рр.

Причини

- Забезпечення економічної самостійності й незалежності СРСР.
- Ліквідація техніко-економічної відсталості країни, модернізація промисловості.
- Створення технічної бази для модернізації сільського господарства.
- Розвиток нових галузей промисловості.
- Зміцнення обороноздатності країни, створення військово-промислового комплексу.
- Стимулювання неухильного зростання продуктивності праці та на цій основі підвищення матеріального добробуту і культурного рівня трудящих

Джерела

- Перерозподіл коштів на користь промисловості за рахунок сільського господарства.
- Експорт сировини, продовольства.
- Залучення особистих коштів громадян (державні позики,ощадкаси).
- «Споживчий аскетизм населення» (замороження заробітної плати робітників і службовців, згортання виробництва товарів широкого вжитку, уведення карткової системи).
- Використання безкоштовної примусової праці політичних в'язнів

Перехід до форсованої індустріалізації

Завдання

1. Перетворення аграрної країни на могутню індустріальну державу.
2. Здобуття техніко-економічної незалежності СРСР.
3. Укріплення оборонного потенціалу країни, перетворення СРСР на наймогутнішу державу світу.
4. Підвищення технічної бази сільського господарства

Здійснення

Грудень 1925 р. — XIV з'їзд ВКП(б), який проголосив курс країни на індустріалізацію.

Грудень 1927 р. — підкреслення XV з'їздом ВКП(б) необхідності прискорення індустріалізації народного господарства; затвердження першого п'ятирічного плану на 1928—1933 рр.

1929 р. — курс на форсовану індустріалізацію, ухвалення Пленумом ЦК ВКП(б) рішення: *«Будь-якою ціною прискорити розвиток машинобудування та інших галузей важкої промисловості»*.

1933 р. — початок другої п'ятирічки

Джерела

- Пріоритетне фінансування галузей важкої промисловості за рахунок легкої та харчової.
- Продаж сільськогосподарської продукції та сировини й отримання валютних надходжень для індустріалізації.
- Усебічне використання командно-адміністративних важелів управління народним господарством і державою.
- Використання безкоштовної праці в'язнів (пізніше ГУЛАГу).
- Розгортання соціалістичного змагання (Ізотовський, Стахановський рух)

Позитивні результати

- Перетворення УРСР з аграрної на індустріально-аграрну державу.
- Залучення в промисловість України значної частини загальносоюзних коштів (20 %).
- Зростання промислового потенціалу України в 7 разів.
- Збільшення обсягу виробництва продукції машинобудування та металообробки в 4,5 разу.
- Створення енергетичної бази.
- Будівництво нових підприємств («Запоріжсталь», «Криворіжсталь», «Азовсталь», «Дніпроалюмінійбуд», «Краммашбуд», Харківський тракторний завод).
- Реконструкція старих підприємств (Луганський паровозобудівний завод, металургійні заводи в Дніпропетровську, Комунарську, Дніпродзержинську, Макіївці).
- Виникнення нових галузей (кольорова металургія, електрометалургія, маргарінова промисловість тощо)

Негативні наслідки

- Пріоритет виробництва засобів виробництва (група А) над виробництвом предметів споживання (група Б), що призводило до занепаду легкої та харчової промисловості та низького життєвого рівня народу.
- Потужна урбанізація, наслідком якої було збільшення кількості міських жителів, загострення житлової та продовольчої проблем.
- Нерівномірність економіко-географічного розміщення промислових центрів.
- Орієнтація української економіки на видобуток сировини, а не на виробництво готової продукції та розвиток підприємств завершеного циклу.
- «Споживчий аскетизм» населення.
- Здійснення індустріалізації за рахунок сільського господарства; перехід до насильницької колективізації

Хлібозаготівельні кризи 1927—1929 рр.

Криза 1927-1928 рр.

Свідоме створення ситуації кризи непу, суть якої полягала у зростанні диспропорції цін на промислові та сільськогосподарські товари (так звані «ножиці цін»).

Свідоме згорання радянським урядом курсу на економічну рівновагу: встановлення високих цін на продукцію, якої потребували селяни, наслідком чого стало різке скорочення закупок промислових товарів селянами.

Заниження державою цін на хліб.

1927 р. — відмова селян здавати хліб державі через низькі закупівельні ціни.

Вихід із кризи за допомогою надзвичайних заходів (від штрафів до конфіскації майна)

Криза 1928—1929 рр.

Намір Й. Сталіна покінчити з селянами-власниками, які були економічно незалежними від держави й цим робили державу економічно залежною від них.

Загострення кризи загибеллю частини озимини в Україні.

Звинувачення Й. Сталіним у кризі «куркулів» (генсек головну причину кризи вбачав у виступах проти радянської влади «класових ворогів», передусім зміцнілого за умов непу селянства).

Лютий 1929 р. — влада знову вдається до надзвичайних заходів; повторне вилучення адміністративними методами продовольчих ресурсів, що підірвало ринкові стимули до праці.

Постійне збільшення норми хлібоздачі, за невиконання яких накладалися великі штрафи, а в разі несплати конфісковували сільськогосподарський реманент, худобу, садиби, землю.

Скориставшись штучно створеною кризою хлібозаготівель, на порядок денний було винесено питання перетворення селян-власників на найману робочу силу в одержавлених колгоспах

Результат Хлібозаготівельна криза допомогла Й. Сталіну згорнути неп

Директивна (планова) економіка

Зміст

5 грудня 1929 р. — постанова ЦК ВКП(б) «Про реорганізацію управління промисловості», згідно з якою головними ланками управління ставали підприємства, а не трести.

Позбавлення підприємств економічної самостійності.

Відмова від госпрозрахунку.

Перехід великої промисловості України в підпорядкування загальносоюзних наркоматів.

Запровадження директивного планування.

Створення командної економіки з найвищим ступенем централізації управління

Наслідки

Формування і закріплення в 1930-ті рр. в СРСР жорсткої командної системи управління з адміністративно-директивними методами керівництва.

Позбавлення Української СРР економічної самостійності

Перехід до суцільної колективізації

Колективізація — система заходів, спрямована на перетворення одноосібних селянських господарств у великі колективні й радянські господарства (колгоспи і радгоспи).

Завдання

Перекачування коштів із села до міста на потреби індустріалізації.

Забезпечення населення країни дешевими продуктами харчування та сировиною.

Перетворення не контрольованих державою індивідуальних селянських господарств на велике виробництво, повністю підконтрольне партійно-державному керівництву.

Ліквідація дрібнотоварного селянського укладу, який, на думку більшовиків, був джерелом капіталізму на селі, а отже, ліквідація куркульства як класу

Здійснення

Грудень 1927 р. — XV з'їзд ВКП(б) взяв курс на кооперування села, приводом до чого стала хлібозаготівельна криза 1927—1928 рр.

Січень 1928 р. — рішення політбюро ЦК ВКП(б) про примусове вилучення в селян зернових надлишків та необхідність форсованої колективізації.

Листопад 1929 р. — курс на суцільну колективізацію села; пленум ЦК ВКП(б) заслухав доповідь першого секретаря ЦК

КП(б)У **С. Косіора** «*Про сільське господарство України й про роботу на селі*», у якій зазначалося, що Україна повинна в найкоротший строк впровадити колективізацію й показати приклад іншим республікам (колективізація в Україні мала завершитися восени 1931 р. або навесні 1932 р.).

Січень 1930 р. — постанова «*Про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву*».

Лютий 1930 р. — лист-директива **С. Косіора** місцевим партійним організаціям, у якому ставилося завдання колективізувати степ за час весняної посівної кампанії, а всю Україну — до осені 1930 р.

Голодомор 1932—1933 рр. в Україні

Причини

Волонтаристська політика сталінського керівництва в галузі сільського господарства.

Прискорена насильницька колективізація.

Дезорганізація і деградація сільськогосподарського виробництва внаслідок політики колективізації.

Завищений план хлібозаготівель для України на 1932 р.

Діяльність в Україні надзвичайної хлібозаготівельної комісії В. Молотова

«Закон про п'ять колосків»

7 серпня 1932 р. — постанова «*Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності*», відома в народі як «**Закон про п'ять колосків**», згідно з яким: збирання колосків визнавалося як розкрадання соціалістичної власності; за крадіжку колгоспного майна передбачався розстріл із конфіскацією всього майна або позбавлення волі терміном не менше 10 років

Хлібозаготівлі та їх суть

5 травня 1932 р. — постанова Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) про план хлібозаготівель із врожаю 1932 р., згідно з якою передбачалося заготовити 1103 млн пудів зерна; на Україну припадала найбільша частка — 356 млн пудів.

22 жовтня 1932 р. — рішення Політбюро ЦК ВКП(б) про створення в основних хлібозаготівельних регіонах **Надзвичайних хлібозаготівельних комісій (НХК)**.

Діяльність в Україні надзвичайної хлібозаготівельної комісії на чолі з **В. Молотовим**, метою якої було вилучення хліба в селян за будь-яку ціну: проведення обшуків, запровадження натуральних штрафів, діяльність загороджувальних загонів, реквізиція насінневого, продовольчого й фуражного фондів колгоспів, блокада сіл-боржників тощо.

Листопад 1932 р. — запровадження комісією В. Молотова системи спеціальних бригад із видобутку зерна («червоних валок»), до яких входило понад 110 тис. добровольців (таким чином люди намагалися врятуватися від голодної смерті; вони отримували певний відсоток від вилученого зерна і харчів)

Масштаби та наслідки

Величезні людські втрати в Україні: 1932 р. — близько 150 тис. осіб; 1933 р. — від 3 до 3,5 млн осіб.

Загибель близько 1 млн селян на Північному Кавказі (особливо на Кубані).

Катастрофічне зниження народжуваності під впливом голоду.

Подолання опору колективізації і як наслідок — перемога колгоспного ладу на селі

Питання для самоконтролю:

1. З якою метою проводилося індустріалізація в СРСР?
2. З якими труднощами зустрілося керівництво держави, проводячи курс на індустріалізацію?
3. Назвіть джерела коштів для індустріалізації в СРСР?

Урок № 32

Група 12

Тема: Масові депортації, кампанія з розкуркулення, насильницька колективізація. Пасивні і активні форми опору населення УСРР сталінській політиці. Прояви національної свідомості, антиімперські, антирадянські/антисоветські настрої в УСРР

Хід уроку

Розкуркулення. Доля приватних сільських господарів та їхніх господарств

Розкуркулення — експропріація селянських господарств у 30-ті роки ХХ ст. в Україні, складова частина примусової колективізації

Мета розкуркулення

Передача колгоспам (державі) найприбутковіших селянських господарств разом із землею та реманентом, вилучення значних запасів сільськогосподарської

продукції, ліквідація найзаможнішого прошарку селян, яких радянська влада вважала джерелом капіталізму на селі

Здійснення

30 січня 1930 р. — постанова ЦК ВКП(б) «Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації», яка передбачала ліквідацію цілого класу заможних господарів, яких називали «куркулями»

Доля розкуркулених

Поділ куркулів на три категорії, кожній з яких передбачалася певна міра покарання:

1) активні вороги радянської влади, учасники антирадянських виступів (10-річне ув'язнення або розстріл);

2) пасивні вороги радянського ладу, тобто ті, хто намагався в межах радянського законодавства захищати свою власність (конфіскація майна, виселення до північних та східних районів СРСР);

3) лояльні до політики більшовиків, ті, що не чинили опору радянській владі, але не бажали вступати до колгоспів (переселення за територію колгоспів, надання гіршої землі)

Наслідки

Під розкуркулення потрапило близько 200 тис. господарств

Масові репресії. «Великий терор»

Терор — це політика придушення, залякування політичних противників жорстокими насильницькими методами.

Репресії — захід державного примусу, покарання

I хвиля (1928-1931 рр.)

Розкуркулення, депортації, викриття шкідницьких організацій, боротьба проти відомих українських громадських діячів та інтелігенції:

«*Шахтинська справа*» (1928 р.) над 53 спеціалістами вугільної промисловості Донбасу, які нібито займалися шкідницькою діяльністю;

процес над «Спілкою визволення України» (СВУ) — 1930 р. — справа, спрямована проти «старої» національної еліти;

справа «Українського національного центру» (УНЦ) — 1931 р. — процес над колишніми провідними діячами УНР, серед яких були М. Грушевський, В. Голубович та інші.

боротьба з УАПЦ (із 34 єпископів заарештовано 24, ще вісім зникли без суду і слідства)

II хвиля (1932-1935 рр.)

Голодомор, репресії після вбивства С. Кірова, боротьба з «націоналістичним ухильництвом».

Самогубства М. Хвильового та наркома освіти М. Скрипника.

Арешт українських кобзарів і лірників та розправа над ними (грудень, 1934 р.).

Справи «Української військової організації» (УВО), «Блоку українських націоналістичних партій» тощо

III хвиля (1936-1938 рр.)

Доба «великого терору»:

боротьба з українським націоналізмом (справи «націоналістичної» групи професора М. Зерова, «Блоку українських терористичних груп» та ін.);

боротьба з ухилами в партії (справи «Українського троцькістського центру», «Соціал-демократичної партії України»);

чистка партверхівки, репресії проти членів КП(б)У (Е. Квірінг, Х. Раковський, П. Постишев та інші);

репресії в армії (серед репресованих були відомі радянські полководці Й. Якір — командувач Київського військового округу, І. Дубовий — командувач Харківського військового округу, Є. Ковтюх, Д. Шмідт, І. Уборевич та інші).

Репресивні заходи щодо українських діячів культури («розстріляне відродження»)

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «розкуркулення» та яка його мета?
2. Назвіть причини «розстріляного відродження».
3. Дайте визначення поняттям «терор», «репресії».
4. У чому сутність Великого терору і як він відбувався?

Домашнє завдання:

Підручник *Власов В. С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 256 с.*

Опрацювати параграф 20-22 підручника та підготуватися до проміжного тестування із вивчених тем

Для зворотнього зв'язку natasha_poltavets@ukr.net
